

ТЕМА 9

ПРАВИЛА БІРЖОВИХ ТОРГІВ ТА ТЕХНОЛОГІЯ ЇХ ПРОВЕДЕННЯ

Зміст:

9.1 Правила біржової торгівлі.

9.2 Процес біржової торгівлі.

9.3 Порядок виставлення товарів на біржові торги і їх зняття.

Лістинг і делістинг цінних паперів.

9.4 Особливості біржової мови жестів та жаргону.

9.1 ПРАВИЛА БІРЖОВОЇ ТОРГІВЛІ

Правила біржової торгівлі розробляються відповідно до законодавства і є основним документом, який регламентує порядок здійснення біржових операцій, ведення біржової торгівлі та розв'язання спорів з цих питань.

Правила біржової торгівлі затверджуються загальними зборами членів біржі або уповноваженим ним органом.

В Україні Правила біржової торгівлі потребують реєстрації у деяких державних органів, наприклад, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку.

Правила здійснення біржових операцій називають Регламентом біржі, до складу якого входить захист комерційних інтересів всіх учасників біржових торгів, створення умов для ефективної та чесної роботи.

Біржовими торгами є торги, що публічно і гласно проводяться в торговельних залах біржі, у т.ч. через онлайн-платформи, за участю членів біржі за товарами, допущених до реалізації на біржі в порядку, встановленому Правилами біржової торгівлі.

Біржові операції дозволяється здійснювати тільки членам біржі або брокерам. *Правила біржової торгівлі визначаються біржами самостійно і можуть бути різними на різних біржах. Однак є основні принципи біржової торгівлі, які визначаються законодавством і загальні для всіх бірж.*

У Правилах біржової торгівлі визначається:

- строк та місце проведення біржових операцій;
- склад учасників біржових торгів і сукупність вимог,

що ставляться до них;

- порядок здійснення та реєстрації біржових операцій;
- порядок визначення та розмір плати за користування послугами біржі;

- відповідальність учасників та працівників біржі за невиконання або неналежне виконання правил біржової торгівлі;

- інші положення, встановлені органами управління біржі.

Біржові Правила складаються з наступних розділів:

- порядок проведення біржових сесій;
- види біржових угод і порядок їх укладення;
- перелік основних структурних підрозділів біржі та їх функції;

- порядок розрахунків за укладеними угодами;
- порядок котирування цін;
- заходи контролю над ціноутворенням з метою недопущення різких коливань цін, встановлення їх верхньої і нижньої меж;

- розміри зборів за послуги біржі;

- відповідальність за порушення правил біржової торгівлі.

Біржові торги на біржі відбуваються протягом так званих біржових сесій. **Біржовими сесіями** зазвичай називають торги в офіційно відведений адміністрацією біржі час, протягом якого учасники біржі мають право укладати угоди. Встановлення часу, протягом якого мають відбутися торги, грає важливу роль. Розклад торгів складається таким чином, щоб врахувати режим роботи інших бірж, на яких здійснюється торгівля тими ж товарами. Це дає можливість учасникам торгів, використовуючи інформацію про ціни на інших біржах, проводити арбітражні операції.

Арбітраж – кілька логічно пов'язаних угод, спрямованих на отримання прибутку з різниці в цінах на однакові або пов'язані активи в один і той же час на різних ринках (просторовий арбітраж), або на одному і тому ж ринку в різні моменти часу (часовий арбітраж).

Біржовими Правилами забороняються наступні дії учасників-човнів біржі:

- приховування, перетримування членом біржі від відкритого ринку будь-якого розпорядження (доручення) на угоду чи її частину на свою користь або на користь іншої особи;

- торгівля з самим собою без зміни права власності;

- торгівля брокером за свій рахунок до виконання

розпорядження клієнта;

- порушення черговості виконання замовлень клієнтів, що мають рівні умови придбання товару.

До учасників-членів біржі можуть застосовуватися санкції у разі:

- відмови від письмового оформлення угоди;
- надання недостовірної інформації;
- невиконання біржового контракту;
- несплати оформленого біржового контракту;
- перешкоджання веденню торгів;
- неявка на торги, коли заявка подана.

Види санкцій: попередження; позбавлення права участі в торгах (на певний час або назавжди); відмова в реєстрації; штраф; призупинення або позбавлення членства на біржі.

9.2 ПРОЦЕС БІРЖОВОЇ ТОРГІВЛІ

Процес біржової торгівлі передбачає велику кількість операцій, зміст і порядок виконання яких залежать від багатьох чинників – спеціалізації біржі, її виду, особливостей біржового товару, рівня стандартизації, якості товару, досвіду організації біржових торгів тощо. Ці операції регламентуються Правилами біржової торгівлі.

Процес біржової торгівлі зазвичай об'єднує п'ять основних операцій, що виконуються в такій послідовності:

- вивчення попиту та пропозиції товару за межами біржі і вихід брокера на біржу;
- узгодження умов угоди між брокером-продавцем і брокером-покупцем, укладання біржової угоди в процесі біржового торгу;
- оформлення та реєстрація біржової угоди, біржового контракту і розрахунок з біржою;
- розрахунок клієнта з брокером за здійснену біржову угоду;
- поставка та одержання товару, розрахунок за нього між клієнтами брокерів.

Біржові операції виконуються по-різному і в певній послідовності, деякі з них оформляються відповідними документами, що має важливе значення. Від ретельного оформлення документів брокерами та їх клієнтами залежить успіх всієї операції.

Підготовка біржових торгів починається з подання

до інформаційно-довідкового відділу біржі офіційних письмових або електронних заяв за встановленою формою на продаж чи купівлю товару. Заяви складаються брокерськими фірмами, конторами, які представлені на біржі.

Всі своєчасно подані заяви реєструються і вводяться в банк даних біржі. Подані заяви приймаються біржою тільки в тому випадку, коли вони складені за встановленою формою і містять всю необхідну інформацію. У разі відсутності в заяві повної необхідної інформації вона не приймається біржою. Заяви, які не представлені в певний термін, до найближчих торгів не допускаються.

Прийом товарів та їх розміщення обумовлюються Правилами біржової торгівлі. Члени біржі пропонують свій товар після його безпосереднього огляду брокерами на підприємствах або на підставі представлених зразків або опису. Товар заноситься в книгу обліку та в картку брокера «ями» тільки в разі гарантованої кількості товару на складах біржі, про що робиться відповідна відмітка. У Правилах біржової торгівлі також затверджується перелік товарів, які котируються на біржі. При відкритій біржі і обмеженій кількості учасників торгів переважає бартерний обмін.

Організація біржового залу – давно відпрацьована схема і практично однакова для всіх видів бірж світу. Як раніше, так і тепер біржа є перш за все тим місцем, куди учасники ринку звертаються для здійснення тих чи інших комерційних операцій.

Головна вимога до сучасного біржового залу – місткість. Для багатьох західних бірж середня кількість людей, що може перебувати на майданчику – близько 2-3 тисяч. При цьому для кожного учасника організовано своє місце, де він може укласти угоди з купівлі та продажу біржових активів. Як правило, операційний зал має кілька секцій, кожна з яких призначена для роботи з конкретним біржовим товаром. Існують також майданчики, де в одній секції можуть проводитися операції відразу за групою об'єктів.

Для оформлення угод відводиться спеціальний зал, де і відбувається оформлення. Підлога даного приміщення знаходиться трохи нижче підлоги операційного залу. Для більшої зручності в різних секціях учасники діляться на відповідні групи. Крім цього, місце для торгів конкретними товарами має вигляд ступінчастої ями, звідси і назва – **«біржова яма»**. Дане місце часто називається *рингом, пітом* або *біржовим кільцем* (рис. 9.1, 9.3).

ЦІКАВО ЗНАТИ. Поняття «біржова яма», зараз вже практично не використовується, і у багатьох трейдерів це поняття викликає ностальгію. Зараз ця назва не така актуальна, оскільки трейдера вже практично не працюють у «біржових ямах». Зараз на світових біржах все вже комп'ютеризовано і ями стали просто не потрібні.

Сьогодні будь-хто може стати учасником, наприклад, фондового ринку, для цього йому досить за необхідності встановити відносини з брокером чи брокерською фірмою, мати доступ до Інтернету, завантажити на комп'ютер чи мобільний телефон відповідну біржову програму, поповнити баланс рахунку, все. Купуй, продавай, заробляй. Але так було не завжди.

Після появи Інтернету присутність брокера (фізично) на біржі стала необов'язковою. Укласти угоди він може з будь-якої точки земної кулі маючи доступ до Інтернету і необхідні технічні засоби (комп'ютер, ноутбук, планшет, смартфон) з встановленими програмами. Але як все було до цього?

До появи Інтернету, торгівля велася в спеціальних залах, і для того, щоб отримати можливість стати учасником торгового процесу на біржі, доводилося платити.

Про те, як виглядала торгівля на біржах до впровадження онлайн-формату зараз можна побачити в старих фільмах, в сценах, де трейдери, збившись у натовп, штовхаються, кричать, розмахують руками. Це здається якимось нереальним хаосом, але насправді, хаосу ніякого не було, давайте розберемося, чому і для чого все це відбувалося.

Отже, почнемо з недалекого минулого, коли брокери приймали замовлення по операціях безпосередньо від присутніх в торговому залі трейдерів (клієнтів).

Відмінність між брокером на ринку і трейдером полягає у тому, що брокер є посередником між торговим майданчиком і трейдером. Трейдер працює на ринку і не може обійтися без брокера, так як саме він виконує угоди, доручення клієнтів, дає безпосередній доступ до біржі і забезпечує інші моменти для торгівлі. Брокер входить до складу учасників торгів на ринку, є сполучною ланкою між трейдером і майданчиком. За здійснення угод брокер отримує оплату. В якості трейдера може виступати фізична і юридична особа, яка вчиняє торгівлю обраним активом.

Для отримання доступу на біржу трейдер повинен укласти договір з брокером або брокерською фірмою (контрою). Загалом трейдер отримує дохід від процесу торгівлі активом (див. Тема 5).

Кожна біржа в ті часи мала торговий зал з так званою «біржовою ямою». «Біржова яма» – круглий майданчик в центрі залу, який розташований нижче іншої частини торгового залу, де проходять торги і піднятися на гору можна по сходах за допомогою встановлених поручнів. Незважаючи на те, що підлога «ями» нижче підлоги основного залу (від сюди і з'явився термін «яма»), трейдери спокійно могли бачити брокерів та інформаційні екрани.

Рисунок 9.1 – Ілюстрація «біржової ями»

Процес торгівлі у «ямі» був таким: трейдери збиралися у «ямі» і намагалися укласти угоди (продати або купити) за допомогою жестів і криків, при цьому активно махаючи руками і штовхаючи один одного. Кого першого помітили або хто першим докричався, той і отримав кращу ціну. Загалом, хто швидше скаже «куплю», а брокер відповість – «продано», того і угода. Завдяки «ямі» брокерам було краще видно і чути трейдерів.

Брокери і представники біржі розташовувалися навколо «ями», їм було добре видно, що відбувається у «ямі», там же висіли дошки з інформацією, а згодом – інформаційні екрани.

Щоб здійснити операцію, трейдер писав інформацію на картці і передавав її представнику брокера, який передавав її в кліринговий центр.

Незважаючи на те, що торгівля у «ямі» виглядала як хаос, це був чітко налагоджений механізм з надійною системою комунікації. Для поліпшення комунікації (так як в шумі, годі й розчути слова, а передати папірець перебуваючи в центрі «ями» досить складно) трейдери використовували спеціальні жести, які були зрозуміліше ніж крик в загальному шумі.

Учасникам для успішної торгівлі у «біржовий ямі» необхідно було звертати увагу на сигнали, жести, крики, вирази облич, а також самому вміти з їх допомогою передавати потрібну інформацію брокеру (за яким ордеру, ціну, обсяг, дату експірації, статус заявки).

Крім придуманої мови жестів, в допомогу трейдерам були придумані спеціальні торговельні куртки. Щоб трейдер був більш помітним і мав більше шансів здійснити вдалу угоду, куртки були яскравими, а для зручності у них була велика кількість кишень, куди можна покласти все необхідне (блокнот, ручки, картки і т.д.).

З появою телефонного зв'язку в 1878 році брокерам стало можливим приймати заявки по телефону і до всіх криків з «ями» додалися дзвінки телефонів (від клієнтів, що бажають передати брокерам свої вказівки).

Що стосується регламенту, торгівля в торгових залах проходила строго у встановлений час (час біржової сесії), у кожної біржі він був індивідуальним.

Рисунок 9.2 – Ілюстрація роботи у «біржовій ямі»

«Яма», це епіцентр біржі за напруженням пристрастей, постійна лайка і бійки не рідкість. Від заздрості, до того, хто уклав вигідну угоду, його могли ткнути ручкою, штовхнути, наступити на ногу або плюнути у нього, засмутившись програшу свого статку, який міг виграти якраз той, самий везунчик, який уклав вигідну угоду. Загалом коли хтось втрачає, а хтось стає багатим, – бійки звичайна справа.

Чиказька біржа, в залах якої понад сто п'ятдесят років проходили торги є найпопулярнішою. У 1997 році 10000 осіб торгували у «ямах» Чикаго. Чикаго має найбільші біржові площадки, Чикаго вважається світовою столицею біржової торгівлі. Брокери і трейдери приносили багато грошей до міського бюджету.

Технічний прогрес призвів до вдосконалення торгових залів, в яких спочатку не було ніяких технічних засобів, крім тікерного апарату (апарат для передачі телеграфним або телексом способом поточних котирувань), а котирування записувалися крейдою на дошці, потім з'явилися телефони (брокери могли приймати заявки від клієнтів по телефону) і електронні інформаційні екрани, а після комп'ютери і крику на біржі більше не було чути. А в кінці дев'яностих, з появою Інтернету і можливості онлайн-торгівлі, «біржові ями» втратили свою актуальність і майже пішли в історію.

Для тих трейдерів та брокерів, які почали свій шлях на біржі з торгівлі у «ямі» перехід в онлайн режим став складним періодом, потрібно було пристосовуватися до використання нової техніки і відсутності поряд інших трейдерів та брокерів, того напруження пристрастей, криків, емоцій, ажіотажу, криків, бійок і бійок, запаху поту і крові, які були невід'ємною частиною торгівлі у «ямі».

Багато сучасних трейдерів та брокерів не застали біржову яму, знають біржову торгівлю як сидіння перед монітором, а для здійснення угоди досить просто натиснути на клавішу.

Робота трейдера та брокера з того часу сильно змінилася, не дивлячись на те що потік інформації, що проходить через біржу як і раніше великий. У «ямі» ринок рухали ті, у кого була якась секретна інформація, у сучасних трейдерів є різні алгоритми для торгівлі і ринок рухають знавці електронної торгівлі.

Проте, незважаючи на оцифрування багатьох процесів на біржі, та втрату автентичності «біржової ями» у первинному її прояві

та змісті, деякі біржі дотримуються ustalених традицій організації біржового залу, та використовують «біржові ями» у поєднання з сучасними технічними засобами. Приклад організації біржового залу, що поєднує використання «біржової ями» та сучасних технічних досягнень, а також сам процес біржової торгівлі за цих умов, наведено нижче.

Біржовий зал – це операційний зал біржі, поділений на сектори в залежності від кількості та типу угод (контрактів). Підписання угод дозволено лише в межах певної для них «ями» і протягом офіційно встановленого на біржі часу. Купівля-продаж конкретного активу здійснюється у «ямах», розділених на секції. Секції призначені для укладення угод на певні місяці.

«Яма» організована так, щоб всі учасники біржі мали ідентичні умови. На більшості бірж світу «яма» має форму незамкнутого кола, що відрізняється краями та рядами, які підносяться по периметру (за принципом амфітеатру). Така особливість сприяє створенню оптимальних умов для роботи всіх учасників біржі. Зокрема, можна оперативно вловлювати команди і сигнали, що подаються людьми у «ямі», і своєчасно на них реагувати.

У центральній частині, по краю «ями» або кільця є невеличке підвищення, де працюють службовці, реєстратори проведених на біржі операцій, а також сторони, що ведуть торги. Трейдер може розташовуватися на дні «ями» або в самому низу сходинок. Крім брокерів і трейдерів, у «ямі» можуть перебувати і службовці (клерки). У останніх є рація, по якій вони повинні повідомляти факти зміни ціни на той чи інший актив. Відновлена вартість активу вноситься в комп'ютер, а після висвітлюється на електронному табло. При цьому учасники операції повинні нагадувати фахівцю-обліковцю про зміну ціни. В іншому випадку, проведена за неправильною ціною операція може бути анульована.

На табло багатьох біржових майданчиків виводиться вся необхідна інформація – дані про ціни, угоди, товари біржі і так далі. Крім цього, на ряді біржових майданчиків може видаватися інформація і з інших бірж (валютних, фондових і товарних), наводиться інформація, що здатна вплинути на ціну товару, наприклад, політичні новини, дані про відвантаження або погоду, головні новини, внутрішні події біржового майданчика і так далі. Вся інформація, як правило, відображається у вигляді спеціальних символів.

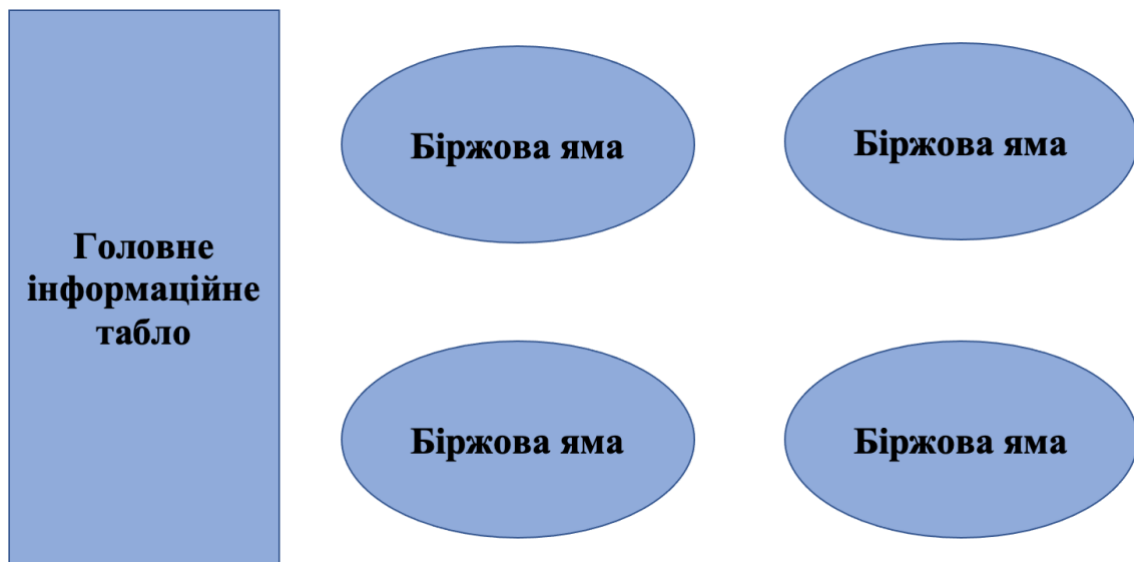

Рисунок 9.3 – Зображення організації біржового залу

Розрахунок середньої ціни продажу чи покупки активу здійснюється з урахуванням угод, оформлюваних в останні півхвилини біржової сесії. Після отримання замовлення на той чи інший об'єкт угоди, брокер оголошує про продаж чи купівлю декількох контрактів і називає свою ціну. Як тільки знаходиться покупець чи продавець, якого влаштовують такі умови, угода оформляється. При цьому клерк, який виконує роль посильного, повідомляє дану інформацію представнику брокерської компанії, а та передає дані про операції в компанію. На останньому етапі інформація потрапляє до клієнта. Весь цей процес займає не більше кількох хвилин.

Складніше йде справа, якщо необхідно здійснити продаж контрактів по вартості «не нижче» або придбати за ціною «не вище» тієї, яка задана. Завдання брокера – пам'ятати і про такі замовлення. Якщо ж з'являється відповідна ціна, яка задовольняє умовам, то операція реалізується.

Особлива увага приділяється обладнанню операційного / торгового залу. Біля кожної секції встановлені комп'ютери та телефони, які використовуються для передачі необхідних даних. Зв'язок підтримується з різними біржовими майданчиками, розташованими в багатьох куточках планети. При цьому в кожному з кутів торгового залу є спеціальне табло, на якому прописується час і дата.

Крім зображення часу, півгодинні відрізки мають своє позначення у вигляді букви. Раз за разом (кожні 30 хвилин) звучить

спеціальний гонг, який змінює старий відрізок часу новим.

Безпосередньо під операційним / торговим залом знаходяться засоби зв'язку (телефаксного і телеграфного), комп'ютерні системи, сховища даних за останні періоди, а також місця для роботи представників інформантств, що видають учасникам майданчика основні біржові новини.

На сучасному етапі торгівлю на біржі можна вести з будь-якого куточка планети і для цього зовсім не обов'язково фізично знаходиться в операційному залі. Це можливо реалізувати, наприклад, завдяки системі «Globex», що представляє єдину електронну систему.

ЦІКАВО ЗНАТИ. Globex, також відома як CME Globex, є електронна торгова система, яка використовується у всьому світі. Спочатку Globex була розвинена для Чиказької торгової біржі і випущена у 1992 р. Продукт був прийнятий ринками і трейдерами у всьому світі, щоб полегшити електронну торгівлю, і це була перша електронна торговельна система, введена на ринок.

На відміну від класичного способу торгівлі на біржі, яка доступна протягом встановлених годин на конкретному ринку, Globex надає можливість торгувати 23 години на добу, п'ять днів на тиждень. Це забезпечує доступ до торгівлі після торгового дня для будь-кого з рахунком у системі, і також дозволяє людям виконувати торгівлю з людьми в інших країнах, які можуть бути активними, коли їхні ринки відкриті.

Розширення торгівлі до світового ринку пропонує ще багато можливостей трейдерам і брокерам.

CME Globex – перша платформа для деривативів, яка пропонує глобальний доступ до всіх основних класів активів, індексам акцій, сільського господарства, енергетики, металів, нерухомості. Складаючись із чотирьох бірж – CME, CBOT, NYMEX та COMEX – CME Globex пропонує найширший асортимент світових еталонних продуктів у всіх основних класах активів.

Партнерські відносини з іншими біржами, такими як Bursa Malaysia (BMD), Dubai Mercantile Exchange (DME), Korea Exchange (KRX) і Minneapolis Grain Exchange (MGEX) забезпечують доступ до ринків по всьому світу.

Система CME Globex була першою і досі залишається однією з найшвидших глобальних електронних торговельних систем для торгівлі ф'ючерсами і опціонами. Угоди в системі виконуються і підтверджуються клієнту з точністю до мілісекунди. Середній денний обсяг заявок (ордерів) продовжує зростати, в той час як час відгуку на угоди продовжує зменшуватися.

CME Globex забезпечує доступ до найширшого спектру ф'ючерсних і опціонних продуктів, доступних на будь-якій біржі, практично цілодобово, з будь-якої точки світу.

CME Globex – це ринок з відкритим доступом, який дозволяє безпосередньо входити у власні угоди та брати участь у процесі торгівлі, включаючи перегляд книги замовлень та дані про ціни в реальному часі.

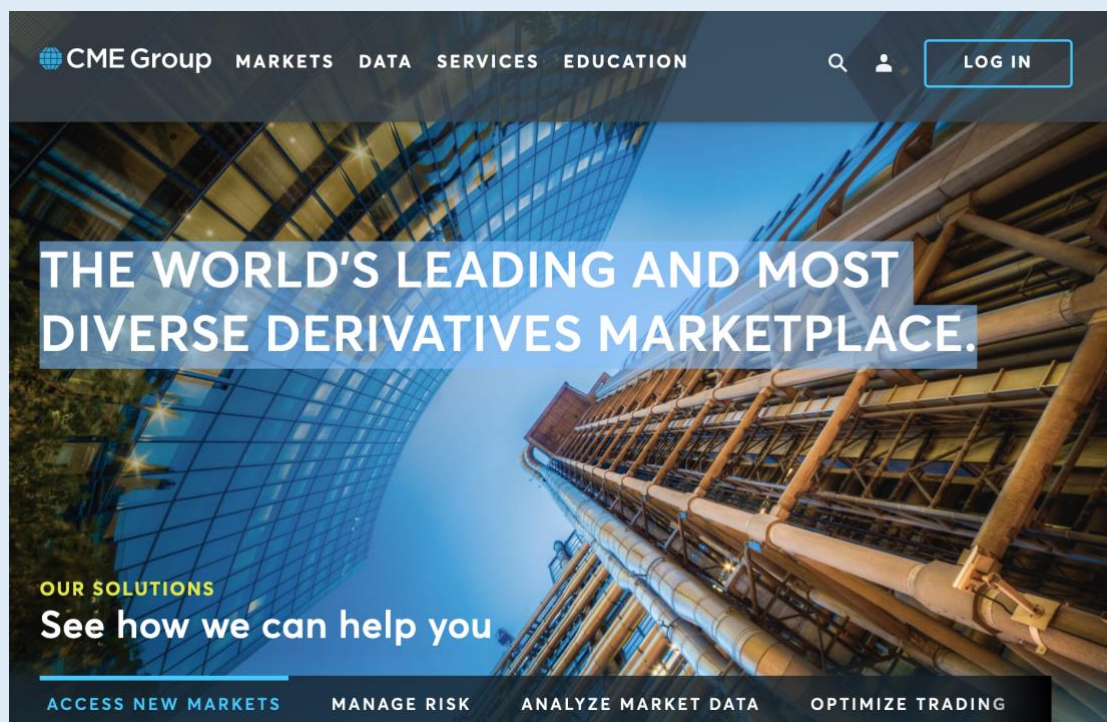

Рисунок 9.4 – Ілюстрація інтерфейсу web-сайту CME Globex

CME Globex пропонує низку варіантів підключення для учасників ринку, різноманітні інструменти та управління ризиками, що призначені для захисту клієнтів.

Компанія також пропонує послуги клірингу та розрахунків за різними класами активів для біржових та позабіржових деривативів через свою клірингову палату CME Clearing.

Продукти та послуги CME Group гарантують, що підприємства по всьому світу можуть ефективно управляти ризиками та досягати зростання.

Щоб отримати доступ до CME Globex, клієнти повинні мати чіткі відносини з CME Group, сертифіковану торгову програму CME Group та можливість підключення до CME Globex.

CME Group має інструмент «Знайти брокера», де зосереджено каталог брокерів, та який допомагає зв'язатися з кліринговою фірмою, щоб встановити відносини, необхідні для торгівлі на ринку.

На рис. 9.5 представлено біржовий зал Чиказької товарної біржі CME. На сьогодні обсяг торгів за місяць на CME складає близько 524,2 мільйонів контрактів у біржовій залі, та 326,7 мільйонів контрактів на Globex.

Рисунок 9.5 – Біржовий зал Чиказької товарної біржі CME

Щодо процесу біржової торгівлі, організованого та здійснюваного цілком через комп'ютерно-електронну систему, то завдяки сучасним досягненням техніки та інформації, біржова торгівля може реалізується у вигляді Інтернет-трейдингу.

Інтернет-трейдинг – спосіб доступу до торгів на валютній, фондовій або товарній біржах з використанням Інтернету як засобу зв'язку через онлайн-брокера.

За Інтернет-трейдингу купівля-продаж активів відбувається на біржі, куди за допомогою Інтернету надходять заявки від різних учасників торгів. Заявка задовольняється автоматично, якщо в момент її надходження на біржі перебуває підходяща за ціною зустрічна заявка. В іншому випадку така заявка потрапляє в чергу і знаходиться в ній до моменту надходження на біржу відповідної їй протилежної заявки, або поки заявка не буде знята.

Перед тим, як здійснити угоду, трейдерам доцільно вивчити базову інформацію, яку надають біржа, онлайн-брокери і профільні Інтернет-ресурси, а також спеціалізовану літературу, щоб ознайомитися з послугою Інтернет-трейдингу, а також зрозуміти, як функціонують фінансові ринки і біржі.

Незважаючи на різноманіття інформації в Інтернеті, може виникнути достатня кількість питань, на які трейдер, а особливо трейдер-початківець може не знайти відповіді. В такому випадку буде корисним відвідати безкоштовний вступний семінар, який проводять практично всі онлайн-брокери, що надають послуги Інтернет-трейдингу в Україні. Це дозволить не тільки отримати кваліфіковані практичні рекомендації, а й ближче познайомитися з потенційним брокером.

Важливе значення на першому етапі становлення Інтернет-трейдера може бути спроба своїх сил на демонстраційному рахунку (демо-рахунок), який, наприклад, надає «Українська біржа» через онлайн-брокерів. Демо-рахунок використовує ті ж принципи і правила торгівлі, що і реальний рахунок (котирування, обсяги торгів, графіки), єдина відмінність полягає в тому, що трейдер здійснює операції з ігровими, а не реальними грошима, тобто ризик втрати частини капіталу відсутній.

Головною метою демонстраційного рахунку є можливість вивчити всі функціональні можливості торгової платформи, а також отримати базові торгові навички, щоб під час реальних торгів при здійсненні операцій не допускати помилок.

Підключитися до демоверсії може будь-хто. Досить заповнити невелику анкету або зареєструватися на сайті брокера, скачати програму на свій комп'ютер чи мобільний телефон, – і можна починати торгувати. Навчальні торги – це своєрідна перевірка трейдера на

міцність, після якої одні розуміють, що не готові працювати на біржовому ринку, а інші переходять на реальні торги.

Однак довго користуватися демо-рахунком не варто, оскільки відсутність ризику і відповідальності за свої дії може зіграти з трейдером злий жарт при переході на реальні угоди, де психологічно буде складніше приймати інвестиційні рішення.

Згідно із законодавством України, фізична особа не може безпосередньо відправляти заявки на біржу. Це можливо тільки через ліцензованого брокера, який надає фізичним особам можливість брати участь у біржових торгах. Для оформлення відносин з брокером необхідно укласти ряд договорів, відкрити поточний рахунок в банку, а також отримати електронно-цифровий підпис (ЕЦП), оскільки Законом України «Про електронні документи та електронний документообіг» передбачено електронне звернення документів, що істотно спрощує взаємодію брокера і клієнта.

Зараз укласти договір на брокерське обслуговування теж елементарно просто: потрібно вислати на електронну адресу брокерської фірми (контори) чи брокера скан копії паспорта та індивідуального податкового номера (ПН), а також номер контактного телефону та слово пароль. За фактом отримання від трейдера скану копій документів юристи готують договори, після чого їх відправляють трейдеру на електронну для підписання. Підписувати договори потрібно в двох примірниках, попередньо їх роздрукувавши, потім відправити їх на адресу брокерського офісу. Також, документи можна підписати безпосередньо в офісі, що займе не більше півгодини. При собі потрібно мати оригінали ПН та паспорта.

Потім необхідно задепонувати грошові кошти для здійснення торгових операцій на біржі. На сьогоднішній день мінімальний стартовий капітал, який необхідний для торгівлі на біржі, становить близько 5 000 грн. Доцільно, щоб обсяг інвестицій визначався трейдером як сума вільних коштів, який він може використовувати для Інтернет-торгівлі без шкоди для свого бюджету. Брокер надає трейдеру програму-термінал для роботи на біржі і веде облік угод, за якими направляє регулярні звіти. За це трейдер здійснює сплату брокеру комісійних – як правило, невелику частку з власного обороту.

Зарахувати гроші для торгів на біржі за відповідними реквізитами для брокерського обслуговування можна двома способами: через касу будь-якого банку; за допомогою Інтернет-банкінгу зі свого банківського рахунку.

Для того, щоб у подальшому здійснити виведення коштів необхідно заповнити Розпорядження про виведення грошових коштів і переслати його на електронну адресу брокерської фірми (контори) чи брокера, підписавши електронно-цифровим підписом. Виведення коштів здійснюється на протязі 3-х банківських днів після отримання від клієнта Розпорядження.

Податки, що виникають при торгівлі на біржі, регламентуються «Податковим кодексом України» і залежать від статусу інвестора (фізична або юридична особа). Для фізичних осіб податок на прибуток становить на сьогоднішній день 18%. Також стягується 1,5% військового збору. Брокер для фізичних осіб працює як податковий агент, тобто утримує податки. Розрахунок суми сплати податків відбувається за фактом закінчення календарного року або в момент виведення грошових коштів з біржі.

Вибір брокера є одним з важливих етапів на шляху торгівлі на біржі. Від того, якого брокера обере трейдер, залежить якість обслуговування його торгового рахунку, а також рівень його комісійних витрат.

Для здійснення торгових операцій трейдер повинен встановити у себе на комп'ютері біржовий (торговий) термінал, підключений до Інтернету. Процес торгівлі на біржі нескладний. Якщо трейдер вважає, що певний біржовий актив має потенціал зростання, то він у своєму торговому терміналі виставляє заявку на покупку даного біржового активу, в якій вказує назву продавця, кількість активу і ціну. Така заявка потрапляє на біржу через Інтернет і задовольняється, якщо на біржі в даний момент є заявки на продаж з прийнятною ціною, саме в цей момент трейдер стає власником зазначеної кількості активу. Запис про права власності трейдера на ці активи зберігається в депозитарії брокера.

На сьогоднішній день найпопулярнішими торговельними терміналами є Quik і SmartTrade. Встановити і налаштувати програми для Інтернет-торгівлі може допоможе брокер. Розібратися в основних опціях цих програм можна за допомогою керівництва користувача.

Перед тим, як приступити до реальної торгівлі, трейдер повинен сформував торговельну стратегію, систему управління ризиками і чітко дотримуватися свого плану. Новачкам рекомендується починати з найпростіших методів біржової торгівлі, описаних в книгах і статтях, поступово вивчаючи більш складні стратегії і вибираючи ту з них, яка найбільше відповідає характеру трейдера, рівню

підготовки і емоційному стану.

Додаткову допомогу в прийнятті інвестиційних рішень трейдер може отримати, використовуючи аналітичні огляди біржових ринків, які надають он-лайн брокери для своїх клієнтів. Такі огляди готують кваліфіковані фахівці, кожен з яких спеціалізується на певному секторі ринку, а також мають доступ до більшого обсягу інформації про продавців біржових активів.

Варто зазначити, що приймати участь у біржових торгах можна не лише задля отримання трейдерського прибутку, а також за бажання стати власником певних біржових активів – оптово закупити сировину для виробництва, стати акціонером якогось підприємства чи з іншою метою.

9.3 ПОРЯДОК ВИСТАВЛЕННЯ ТОВАРІВ НА БІРЖОВІ ТОРГИ І ЇХ ЗНЯТТЯ. ЛІСТИНГ І ДЕЛІСТИНГ ЦІННИХ ПАПЕРІВ

На біржі існують особливі правила виставлення товарів на біржові торги і їх зняття з біржових торгів. Ці правила вводяться для того, щоб обмежити позабіржовий обіг.

Біржа отримує прибуток з кожної укладеної угоди, тому вона зацікавлена в розширенні чисельності учасників торгів і збільшенні кількості угод.

Порядок виставлення і зняття товарів з біржових торгів наступний:

- Не пізніше, ніж за два дні до початку торгів брокерські контори подають в Інформаційно-довідковий відділ заявку, тобто пропозицію на продаж товару.
- При виставленні товару на торги його вартість вказують без урахування суми податку з продажу.
- Інформація про товари, які виставляються на наступні торги, оприлюднюються на стенді за 24 години до їх початку.
- Інформація про товари, які виставляються, не на найближчі торги, котирується кожні три дні.
- Товари, інформація про які не була подана у встановлений строк Інформаційно-довідковим відділом, до найближчих торгів не допускаються.
- Зміна інформації, яка вказана в заявці, здійснюється у торговій залі біржі відразу після закінчення обговорення пропозиції

або протягом трьох годин після закінчення торгів (маклеру повідомляється ціна, з якої почнуться торги на наступний біржовий день).

- Заявка на продаж: товару вилучається з інформаційного табло без згоди брокера після 10-ти торгів за участю вказаного в ній товару.

- За день до початку торгів або при вході до торгової зали біржі кожний брокер отримує інформаційний листок, який має перелік видів товарів, що виставлені на торги, у даний біржовий день із вказаними ціною та кількістю пропозицій, номерами брокерських контор, місцями знаходження, умовами розрахунків і строків поставки товарів за кожним пунктом.

- Брокер, який виявив, що в інформаційному листку неправильно вказаний його товар, повинен до початку торгів повідомити про це маклера, який обслуговує торги, і внести необхідну поправку.

Якщо помилки припустився маклер, тоді брокер повинен повідомити про це відповідальному члену Біржового комітету, який знаходиться в торговій залі.

На деяких біржах зміна початкової інформації, зазначеної у заявці брокера, виконується тільки у торговому залі біржі (у «біржовій ямі») і тільки після обговорення початкового варіанту пропозиції або протягом декількох годин після закінчення розпочатого торгу. За відсутності попиту або пропозиції на біржі продавець або покупець може анулювати свою заявку.

Наявні товари, призначені для негайної реалізації (якщо вони виставлені тільки в один біржовий день), не продані протягом цього біржового дня, можуть бути зняті з торгів або з дозволу біржового брокера-продавця введені в біржовий інформаційний канал для виставляння на наступний біржовий день.

Якщо товар не продано на кількох торгах і брокер не зняв його із продажу, Правила біржової торгівлі можуть передбачати вилучення такої заявки після певної кількості торгів без згоди брокера.

Часто бувають випадки, коли брокер або відвідувач, отримавши на біржі інформацію, укладають угоди не на біржі, а за її межами. При цьому брокер, запропонувавши товар на продаж, несподівано знімає свою продукцію або взагалі зникає з торгів. Тому є випадки коли, встановлюються більш жорсткі правила зняття товару з торгів. Наприклад, забороняється знімати біржовий товар до закінчення

третіх біржових торгів, а також змінювати вказану в заявці інформацію до закінчення перших торгів.

Брокер може змінити інформацію про товар, вказану в заявці, лише в торговельній залі після закінчення обговорення продукції. У відповідній товарній секції брокер повідомляє маклеру (або помічнику) ціну, з якої розпочнуться торги на наступний день.

Якщо продавець товару не з'явився протягом кількох торгів і товар не проданий, то вже без згоди брокера заявка на продаж цього товару вилучається з інформаційного каналу.

Що стосується виставлення на біржові торги цінних паперів, цінні папери проходять спеціальну біржову процедуру, відому під назвою «лістинг», тобто буквально «включення до списку». Будь-якій компанії необхідно внести таким шляхом в лист (список) відповідної біржі свої цінні папери, що є обов'язковою передумовою для допуску до торгівлі на ній.

Лістинг – сукупність процедур включення цінних паперів у біржовий список (список цінних паперів, допущених до біржових торгів), здійснення контролю за відповідністю цінних паперів встановленим біржою умовам і вимогам. Лістингом часто називають сам біржовий список.

Іноді фондові біржі не тільки не допускають фондові цінності, відсутні в листах (списах), до процесу обігу в своїх приміщеннях, але під страхом найсуворіших санкцій категорично забороняють зареєстрованим на них членам здійснювати будь-які операції з такими цінностями навіть з ініціативи клієнтів.

Лістинг конкретних видів цінних паперів, тобто факт їх появи в біржових списках, по суті, означає дозвіл на участь їх в торгах і дає їм всі привілеї, якими наділяється будь-який інший цінний папір, вже задіяний в біржовій торгівлі. З чисто юридичної точки зору ніякий продавець спочатку не зобов'язаний вносити свої акції та інші цінні папери в ті чи інші біржові листи; він лише має на це право, яке зовсім не обов'язкове до реалізації. Проте біржова торгівля перетворюється у вигідний і привабливий захід, тому, як правило, більшість компаній завжди прагне розмістити свої цінні папери на якій-небудь одній або навіть декількох різних біржах. Причиною цьому служать певні переваги, що впливають з реалізації даного права на практиці.

Процедура лістингу на біржі повинна забезпечувати:

- створення рівних можливостей для учасників торгівлі і їх клієнтів при отриманні інформації, яка повинна розкриватися

відповідно до правил лістингу та делістингу цінних паперів;

- своєчасне виключення зі списку цінних паперів, які пройшли лістинг, які втратили відповідність встановленим вимогам;
- необхідні заходи, що запобігають маніпулюванню цінами.

Процедура лістингу повинна включати наступні етапи:

- попередній;
- експертиза;
- угода про лістинг;
- підтримання лістингу;
- делістинг.

Делістинг – це виключення цінних паперів із біржового списку.

Основних причин для проведення делістингу дві: рішення біржі – примусовий делістинг і бажання емітента – добровільний делістинг.

Примусовий делістинг – це самий неприємний варіант як для емітента, так і для інвесторів. В даному випадку біржа виключає фінансові інструменти зі свого списку через невідповідність параметрам лістингу. Для інвестора це є сигналом, що емітент втратив довіру біржі.

Примусовий делістинг може проводитися з таких причин:

- прийняття регулюючим органом рішення про визнання випуску цінних паперів таким, що не відбувся;
- вступ в силу рішення суду про недійсність випуску цінних паперів;
- призупинення емісії цінних паперів через порушення правил випуску;
- ліквідація / реорганізація емітента цінних паперів;
- банкрутство компанії-емітента;
- закінчення строків запуску цінних паперів до обігу через біржу;
- надання емітентом недостовірної фінансової звітності;
- невиконання заявником угоди про лістинг;
- витікання терміну договору про лістинг, несплата емітентом послуг лістингу;
- зниження вартості чистих активів пайового фонду нижче мінімуму;
- невідповідність показників діяльності емітента встановленим вимогам для включення до біржового списку.

Добровільний делістинг відрізняється від примусового тим,

що керівництво компанії-емітента за своєю ініціативою приймає рішення покинути біржу, і тоді подає заяву учасника торгівлі про виключення цінних паперів з котирувального листа.

Найпоширеніші причини добровільного делістингу:

- Фінансові проблеми. На жаль, дуже часто це рішення викликане браком коштів на оплату лістингу. Але сам факт того, що керівництво контролює ситуацію, позитивно впливає на інвесторів.
- Нова стратегія залучення інвестицій. Наприклад, компанія виводить акції з майданчика певної країни або, навпаки, більше не хоче розміщуватися на внутрішньому ринку.
- Зміна форми реєстрації компанії. Коли емітент перестає бути публічною організацією і стає приватною, він втрачає можливість брати участь в торгах.
- Консолідація компанії. У цьому випадку один або кілька мажоритарних акціонерів викуповують акції у міноритаріїв, щоб змінити курс компанії.

Консолідація – зміцнення, об'єднання, інтеграція, згуртування чого-небудь (осіб, груп, організацій, рухів та іншого).

Мажоритарний акціонер (мажоритарій) – це фізична або юридична особа, яка володіє контрольним пакетом акцій підприємства, що надає їй можливість керувати цим підприємством.

Міноритарний акціонер (міноритарій) – акціонер компанії (фізична або юридична особа), розмір пакету акцій якого не дозволяє йому безпосередньо брати участь в управлінні компанією (наприклад, шляхом формування ради директорів). Такий пакет акцій називається «неконтролюючим».

Стандартний розвиток подій під час делістингу виглядає приблизно так: емітент або біржа відправляє заявку у відділ лістингу; далі заявку розглядають протягом місяця і дають експертний висновок; далі, якщо рішення прийнято на користь делістингу, мажоритарні акціонери сповіщають про це інших інвесторів і публікують оферту про викуп акцій. Іноді викуп акцій може початися раніше публічного повідомлення про делістинг.

Процедура делістингу у всіх країнах регулюється державними законами. Деякі біржі накладають на емітента додаткові обмеження, які відображені у біржовому документі «Правила лістингу».

9.4 ОСОБЛИВОСТІ БІРЖОВОЇ МОВИ ЖЕСТІВ ТА ЖАРГОНУ

У процесі формування правил ведення біржових торгів та правил поведінки на них сформувалася також особлива мова – біржова мова жестів.

Біржові жести – це система умовних знаків (сигналів), поширених у біржовій практиці. Суть їх полягає в зміні положень долонь і пальців брокера, торканні підборіддя і чола, щоб таким чином позначити вид, ціну та кількість товару, призначеного для купівлі-продажу, подати різні команд під час торгів, а також визначити зниження або підвищення ціни і т.д. Є жести, характерні для окремих бірж, але є й універсальні, загальноновживані (рис. 9.6).

На біржах в ході торгів брокери в основному викрикують свою інформацію. Наприклад, якщо маклер прочитав позицію, представлену брокером, а на неї ніхто не відреагував, то брокер може знизити ціну. Для цього він викрикує, наприклад: «Знижую на 100». Якщо знову немає бажаючих, то брокер робить маклеру знак знизити ще раз. Так повторюється до тих пір, поки це здається прийнятним для брокера-продавця.

Якщо ціна зафіксована, то брокер показує це зігнутою в лікті горизонтально розташованою рукою долонею вниз.

Брокер може підняти ціну. Це робиться рухом великого пальця вгору.

Продавці й покупці вигукують пропозиції одночасно. Технологія ведення торгів передбачає підсумкове зближення цін. Для зручності ведення торгів на кожній біржі встановлюється мінімальний розмір зміни ціни, так званий крок у торгівлі з партнером. За великої кількості продавців і покупців підвищення (пониження) ціни встановлюється і фіксується біржою. Цю різницю називають *пунктом*, або *кроком*, що є одиницею мінімального коливання ціни курсу чи індексу.

Встановлення граничного коливання цін (кроку) на більшості бірж світу полегшує перебіг торгів, сприяє укладанню угод, зростанню обігу біржі. Граничні коливання цін встановлено на більшості бірж світу.

Рисунок 9.6 – Приклади деяких біржових жестів

Крім жестів, на біржі серед її учасників склався і певний **жаргон**, використовуючи який одним словом можна описати досить складний стан ринку, угоду, дати характеристику брокерів (табл. 9.1).

Використовувати жаргонні слова та вирази досить зручно, хоча б тому, що економиться час для викладу своїх думок і дій на біржі.

Таблиця 9.1 – Перелік деяких жаргонних слів і виразів, які використовуються в торгівлі на фондовій біржі

Назва	Визначення
1	2
«Бик»	трейдер, який грає на підвищення, тобто, розраховуючи на підвищення цін на біржі, він скуповує товар, щоб у подальшому продати його за вищою ціною.
«Ведмідь»	трейдер, який розраховує на те, що ціни будуть знижуватися і грає на пониження. Ведмідь «скидає» товар.
«Кліка»	група біржових трейдерів, які проводять єдину політику.
«Білий слон»	угода, при якій витрати свідомо перевищують потенційний прибуток, такі угоди використовуються для спеціального збивання ціни.
«Базис»	різниця між ціною товару готівкового і товару з постачанням на термін. Зазвичай вказується в пунктах вгорі або внизу від біржового котирування.
«Виконано»	повідомлення брокера про те, що наказ купити або продати певну суму біржових активів виконано.
«Відкупити маржу»	наказ клієнта брокеру купити найближчий за терміном ф'ючерсний контракт і продати контракт на окремий строк.
«Динамітник»	енергійний торговець, що продає ненадійні цінні папери.
«Д. К.» (do not know – « не знаю »)	необізнаність про поточні умови проведення операцій з цінними паперами.
«На час закриття»	розпорядження укласти угоду перед самим закриттям ринку.
Замовлення «або-або»	це вже віддане розпорядження, тоді як замовлення на інші цінні папери ще чекають свого виконання. Як тільки трейдер виконає замовлення «або-або», інші замовлення автоматично скасовуються.
Замовлення «все або нічого»	замовлення, яке означає, що трейдер повинен продати або купити всі акції, зазначені в замовленні, перш ніж клієнт погодиться з виконанням.
Замовлення «з перемиканням»	означає, що виручка від продажу одних акцій може бути використана для покупки інших.
«Кішки та собаки»	вкрай спекулятивні і зазвичай низько оцінювані ринком фондові цінності, за які не виплачуються дивіденди.
«Занурення»	нетривала затримка в розвитку ринкової кон'юнктури або незначна зміна цін на біржі.
Купувати «з потрохами»	купити цінні папери і сплатити готівкою у повному обсязі.

Закінчення таблиці 9.1

1	2
«Магазин»	дилерська компанія, яка проводить операції з купівлі-продажу облігацій.
«Порівну»	ситуація, при якій кількість покупців і товарів приблизно збігається, тобто ринок стабільний. Часто характеризує ринок на момент відкриття, якщо ціни в цей день дещо відрізняються від цін закриття попереднього дня.
«Пориви»	короткочасний рух ціни на біржі, викликаний несподіваною інформацією.
«Точне попадання»	незвичайно великий операційний дохід, отриманий від продажу акцій після короткочасного володіння ними.
«Реєстрація з чорного ходу»	нетрадиційний спосіб проникнення до списків членів фондової біржі компанії, яка не відповідає вимогам лістингу.

Мабуть, найвідомішими жаргонними словами є «бик» та «ведмідь». У біржовому контексті «бики» і «ведмеді» у біржових торгах є ключовими фігурами. **«Ведмедями»** називають тих трейдерів, які продають або знаходяться у короткій позиції «Short» (шот) – вони заробляють на падінні ринку. **«Биками»** називають гравців, які купують або знаходяться в довгій позиції «Long» (лон) – вони заробляють на зростанні ціни.

Заробити на біржі можна у двох випадках: коли ціна активів зростає і коли вона падає. Ставку на зниження вартості активів називають «Short» (від англ. Short – «короткий») (вона ж непокритий продаж, коротка позиція на біржі). Торгуючи в «Short», трейдер заробляє при зниженні ринку і втрачає гроші при його зростанні. Іншими словами, мета «Short» – продати активи дорожче, а потім викупити їх, коли вартість знизиться.

Коротка позиція «Short» – це позиція або угода на продаж. На біржі коротка позиція означає продаж того активу, якого немає в наявності у продавця, для покупки його за вигіднішою ціною у разі зміни ситуації на ринку.

Наприклад: інвестор продав 60 акцій вартістю 10 тисяч гривень в розрахунку на те, що вони впадуть в ціні та інвестор поверне активи з меншими витратами. Через кілька днів ціна акцій впала на 20%. Виходить, щоб викупити 60 акцій, інвестору знадобиться 8 тисяч гривень. У підсумку його дохід – 2 тисячі гривень (за вирахуванням комісії за операцію і плати за користування активами

брокера). Якщо ж вартість цих акцій виросте на ті ж 20%, то для викупу 60 акцій інвестору потрібно ще 12 тисяч гривень. У цьому випадку його збиток – 2 тисячі гривень, плюс комісії.

Наприклад: продаж GBP / USD означає, що відкрита коротка позиція по фунту – у цьому випадку фунт продається. Але в той же час це означає, що відкрита довга позиція по долару (тому що долари купуються).

Слід пам'ятати, що для позначення позицій, відкритих на короткий термін, замість «коротка позиція» застосовують термін «короткострокова позиція». Коротка позиція «Short» отримала свою назву в силу того, що зниження вартості активів зазвичай відбувається швидше, ніж зростання, а самі угоди – більш швидкоплинні і відбуваються в короткий час. Це спекулятивна операція.

Довга позиція «Long» – це позиція на купівлю активу біржі, який, ймовірно, повинен зростати в ціні. Якщо інвестор має довгі позиції, це означає, що інвестор купив і володіє цими активами. На противагу цьому, якщо інвестор має короткі позиції, це означає, що інвестор комусь винен ці активи, але фактично ними ще не володіє. «Long» – вказує на те, що інвестор не планує продавати біржовий актив в найближчому майбутньому.

Наприклад, інвестор, який володіє 100 акціями Tesla (TSLA) у своєму портфелі, називається довгими 100 акціями. Цей інвестор повністю оплатив вартість володіння акціями.

«Би́ки» і «ведмеді» на біржі фактично є іменами загальними і відображають поточну позицію трейдера по відношенню до ринку, його настроїв щодо біржової ціни. Якщо трейдер очікує падіння, кажуть, що він налаштований по-ведмежому; якщо трейдер очікує зростання, кажуть, що він налаштований по-бичачі.

Також дані терміни використовують для характеристики ринкової тенденції – якщо тренд зростаючий, його називають бичачим; якщо тренд падаючий – його називають ведмежим. На бичачому ринку би́ки заробляють, а ведмеді зазнають збитків; на ведмежому ринку заробляють ведмеді, а би́ки втрачають гроші.

«Би́ки» і «ведмеді» на біржі стали культовими персонажами, тому в багатьох країнах в їх честь зведено скульптури, найвідоміші з яких знаходяться у Нью-Йорку (США).